

TURK KURULTAYI BIR ARMAĞAN
KİTAPÇIĞI
**BİLİMLERDEN
KESİTLER**

EIN KALEIDESKOP DER
TRANSLATIONSWISSENSCHAFT
FESTSCHRIFT FÜR TURGAY KURULTAY

Yayınlayanlar / Herausgegeben von
Sâkine Erüz / Filiz San

Çeviribilimin Türkiye'de biçimlenmesini sağlayan bilim insanlarından bir Turgay Kurultay Çok Yönlü Kişiliğiyle salt gönül verdiği bu alanda değerli çeviribilimle etkileşiminde bulunarak birçok alanda çalışmaları yapmış ve hâten de yapmaktadır. Turgay Kurultay'ın emekleriyle istediği dile getirmesiyle oluşan bu armağan kitabı, Kitap Eski Yurdu'ndan ve yurtdışından çok sayıda değerli bilim insanı ve çevirmenin katkısıyla yaşama geçirildi.

Armağanın birinci bölümünü farklı üniversitelerden öğretim üyelerinin ve Turgay Kurultay'ın doktora öğrencilerinin Türkçe, Almanca ve İngilizce dillerinde kaleme aldığı çeviribilim alanına ilişkin özdegiş makaleler oluşturuyor.

Değerli hocamıza ve dostumuza Turgay Kurultay'a Türkiye'de çeviribilimsele ortamın oluşmasını ve manjaraaların oluşmasını ve sürekliliğini sağladığı için teşekkür ediyoruz.

Turgay Kurultay'a Bir Armağan Çeviribilimden Kesitler

Festschrift für Turgay Kurultay Ein Kaleidoskop der Translationswissenschaft

Turgay Kurultay'ın hayatı ve derinleşen Translationswissenschaft in der Türkei. Ende der 1970er Jahre im Gespräch mit dem Kaleidoskopische und dennoch politische Landschaftsbild dieser Wissenschaft, die entscheidend geprägt.

Das Festschrift von unseren geschätzten Freund entstand unter der Wirkung seiner Kollegen, ehemaligen Studenten und Übersetzerinnen aus naher und translativwissenschaftlichen Abteilungen in der Türkei und der Kolleginnen aus Deutschland und Österreich. Somit umfasst der Band eine fundierte Beiträge in Türkisch, Deutsch und Englisch.

Es ist das Anliegen der Festschrift, die Persönlichkeit und die Beiträge Turgay Kurultay zu Würdigen und das Landschaftsbild der Translationswissenschaft auf nationaler und internationaler Ebene in all seinen Facetten darzustellen.

MULTILINGUAL

Kırgıncılar Cd. 40/6 Cemberlitas-Istanbul
Tel./Faks: 00212/5184755

İnternette almak için

www.defix.com

www.kitapyurdu.com

9789753617711

© MULTILINGUAL 2011
ISBN 975-6542-77-0

T.C Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 20299

Makalelerin ieriklerinden yazarlar sorumludur.
Die AutorInnen sind fùr ihre Beitràge selbst verantwortlich.

Kapak Tasarımı : DreamsCircle
Kapak fotođrafı : sunrise reflections@garypage.tr.foto:ia.com
Dùzeltmenler : Ayşe Nihal Akbulut, Ingrid İren, Marie Meihnsner, Helga Ahrens
Yayına haz. : Sàkine Eruz / Filiz Şan

eviribilimden Kesitler / Ein Kaleideskop der Translationswissenschaft
Yayınlayan: Multilingual 2011 İstanbul
Baskı: Lord Matbaacılık ve Kağıtcılık Topkapı İstanbul

ÇEVİRİBİLİMDEN KESİTLER

**TURGAY KURULTAY'A
BİR ARMAĞAN**

**EIN KALEIDESKOP
DER TRANSLATIONSWISSENSCHAFT**

FESTSCHRIFT FÜR TURGAY KURULTAY

Yayına Hazırlayanlar / Herausgegeben von Sâkine Eruz, Filiz Şan

MULTILINGUAL

Klodfarer Cad. 40/6 Çemberlitaş - İstanbul
Tel / Fax: (212) 518 47 55

DİSİPLİNLERARASI BAĞLAMDA ÇEVİRİBİLİM VE SOSYOLOJİ¹

Zuhal KARACA^{2*}

Giriş

Bu çalışmada amacımız çeviribilim ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi disiplinlerarasılık bağlamında ele almaktır. Bu çerçevede bakıldığında iki bilim dalı arasındaki etkileşimin günümüz çeviribilim yaklaşımlarının gelişiminde ve güncel araştırmalarda öneminin büyük ölçüde görülmektedir. Çeviri “toplumsal bir pratik” olarak ele alındığında sosyolojik veri ve yöntemlerin alan araştırmalarına katkısı yadsınamaz. Bu çalışma kapsamında geçmiş çeviribilim kuramlarına, güncel araştırma ve tartışmalarına genel bir bakışla, çeviri olgusunu açıklamakta sosyolojinin hangi yöntem ve verilerinin çeviribilim araştırmalarına yansıdığı sorgulanacaktır. Çevirinin sosyolojik temellere oturması çevirilerin toplumsal işlevinin ön plana çıkmasıyla gündeme gelmektedir. Bir başka deyişle tek tek ele alındığında çeviri olayları ve toplumsal düzeyde çeviri olgusu eylem, eyleyiciler ve ortaya çıkan çeviri ürünleri olarak üç düzlemde sosyolojinin sunduğu yöntem ve yaklaşımlarla irdelenmektedir. Öte yandan kültür odaklı araştırmalara bakıldığında çeviri eserlerin toplumlar arası dolayısıyla da kültürler arası alışverişteki rolü de incelendiği görülmektedir.

Michaela Wolf'e göre disiplinlerarası araştırmalar insan bilimlerinde bilimsel “dönemeç”lerin yaşanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu araştırmalar paradigma değişimlerini beraberinde getirmekte ve verimli, yenilikçi yeni araştırma alanları ve yöntemleri sunmaktadır. (Wolf 2007a: 2) Yeni araştırma alanları ve yöntemlerinin belli bir disipline katkısı, Chesterman'ın da belirttiği gibi yeni araştırma soruları ve örnekçelerinin disiplinel araştırmalara yön vermesidir. (Chesterman 2007: 172) Disiplinlerarası etkileşimler de bu açıdan disiplinin gelişiminde yeni perspektifler sunması bakımından önemlidir.

Yukarıda belirttiğimiz çerçeve doğrultusunda, öncelikle ele alacağımız konu genel olarak sosyolojinin inceleme nesnesi, yöntemleri ve bilimsel yaklaşımı olacaktır.

1- Sosyal Bilimler ve Sosyoloji

Sosyolojinin konu edindiği sosyal olgular dünyası insanın kurduğu dinamik ve sürekli değişim içindeki yapay bir dünyadır. Bu nedenle, bu alanda olup bitenlere kesinlik yerine insani istekler

* *Translation Studies and Sociology in Terms of Interdisciplinarity*

¹ Bu çalışma 2009-2010 güz dönemi Doç. Dr. Alev Bulut'un “Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık” dersi kapsamında hazırlanmıştır.

^{2*} İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü

ve tercihlerin belirsizliği damgasını vurmaktadır. Bu bağlamda genellik ve teklik açısından iç içe geçmiş durumda olan sosyolojik olgu genel yasalar yerine ancak görgül yasalara ulaşabilir. Sosyal alanda yasaların tartışılmalı oluşu, aynı anda bilinmesi gereken çok sayıda faktörün varlığı, değişkenlerin ve bunların etkililik derecesinin fazlalığı, faktörler ve değişkenler arasındaki ilişkilerin karmaşıklığı, bu ilişkilerin çok yönlü etkileycilikleri, iç içe geçmiş genellik ve teklik özelliği sosyolojik analizi çok güçleştirmektedir.² Çeviribilim alanında dilselden toplumsala uzanan inceleme nesnesindeki genişleme disiplinin bilimselliği, disiplinlerarası özelliği ve görgül oluşu konusunda yaşanan tartışmaları güncel kılmıştır. Çeviribilimin doğuşundan bugüne geçirdiği farklı evrelere bakıldığında, çeviriye bugün çevirmen, sosyokültürel işlev ve çeviri ürün perspektifleriyle birlikte sosyal bir olgu olarak yaklaşmak çeviribilimin bilimselliği ve işlevi üzerine yapılacak tartışmaların verimliliğini artırabilir. Öte yandan bilimsellik ve özerk bilim dalı tartışmalarında birer sosyal bilim dalı olarak sosyoloji ve çeviribilimin benzer kaderi paylaştığını söylemek yanlış olmaz.

Tartışma açısından sosyal bilimlerde değinilmesi gereken bir diğer konu modernite olgusudur. "Modernite" olgusu beraberinde geleneksel topluma karşılık bugünkü "modern toplum" olgusunu getirmiştir. Genel olarak bakıldığında sosyal bilimler karşımıza norm üreticisi olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda bireycilik/dayanışma, düzen/ilerleme gibi karşıt öğeleri birleştiren bir bütün olarak görülen toplumun incelenmesi, sosyolojinin ana hedefi olmuştur. Çünkü modernliği tanımlayan en derin çelişki, nesnel düzenin çözülüşü karşısında öznel değerlerin varlığıdır. Sosyal bilimlerin norm üreticisi olarak işlevselleştirilmesindeki önemli bir etken de kültürün rasyonelleşmesidir. (Bayram 2009: 11)

Antropolojiden coğrafyaya, tarihten sosyolojiye, iktisattan siyaset bilimine neredeyse tüm sosyal bilimler yeni bir toplum yaratmışlardır. Bu görgül bilimler, yöntem açısından olanla ilgilennmeleri gerekirken, zaman zaman kendi nesnelere yaratmışlar; olması gerekeni de bilimsel bilginin prestijinden yararlanarak ortaya koymaktan kaçınmamışlardır. Bu açıdan bakıldığında sosyal bilimlerin modern toplumun oluşumunda merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. (Bayram 2009: 12)

Sosyal bilimler çatısı altında yer alan çeviribilimin alt alanları olarak kuramsal alan, betimleyici alan ve uygulama alanı arasındaki karşılıklı ilişkiyi de bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Doğal olarak sosyal bilimlerin inceleme nesnesi, işlevi ve bilimselliği konularında yaşanan tartışma ve gerilimler çeviribilim içinde de benzer tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır.

2- Sosyal Bir Olgu Olarak Çeviri

En genel hatlarıyla çeviriye sosyolojik bakış, toplumsal bir gerçeklik olan çevirinin bir olgu olarak ele alınması şeklinde özetlenebilir. Bu noktada toplum ve kültürün birbirinden ayrı düşünülemez iki kavram oluşu, araştırmalarda iki kavramın birlikte, yani "sosyokültürel" olarak

² Milay Köktürk, "Kültür Bilimi Olarak Sosyoloji" http://www.rnewsimsiz.net/Yazilar/Kaynak_Yazilar/Kultur_Bilimi_Olarak_Sosyoloji_Milay_Kokturk-4461/ erişim 16.01.2010.

kullanılmasını beraberinde getirmektedir. Toury de çevirmenlerin sosyokültürel koşullar altında faaliyet gösterdiklerini ve bu nedenle çeviri davranışlarında kendilerine farklı normların kılavuzluk ettiğini vurgulamaktadır. (Toury 1995'den aktaran Merkle 2008: 179) Bu bağlamda **sosyokültürel gerçekliğin** iç içe geçmiş çok boyutlu dinamiğinin doğasını kavrayabilmek, farklı bakış açılarını hesaba katmayı gerektirmektedir. Bu bakış açıları yapı kavramı önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle yapının farklı yaklaşımlarla incelenmesi önemlidir.

"Yapısal İşlevselcilik" ve "Yapı" ilişkisine bakıldığında, Talcott Parsons'un kurduğu ve Robert Merton'un eleştirel katkılarıyla gelişen yapısal işlevselciliğin uzun yıllar sosyolojide egemen kuram olduğu görülmektedir. 1960'lara kadar pozitivist sosyoloji paradigmasının temsilcisi sayılan yapısal işlevselcilik, bu dönem boyunca sosyolojiye damgasını vurmuştur. Günümüzde yapısal işlevselciliğin hala savunucuları olmakla birlikte, genel sistem kuramı (Grand theory) olma iddiası zaman içinde zayıflamış ve eski yaygınlığı azalmaya başlamıştır. Ancak sistem, yapı, işlev, statü, rol gibi belirli kavramları sosyolojiye kazandırmış olması nedeniyle sosyoloji tarihinde önemlidir. Adından da anlaşılacağı üzere; yapı ve işlev kavramları yapısal işlevselci yaklaşımın sosyolojik bakış açısını şekillendirmiştir. Yapı ya da sistem, toplumda belirli ihtiyaçları karşılamak üzere görev yapan; yani belli işlevleri ve aralarında iç bağımlılıklar olan çeşitli alt sistemlerden meydana gelmiştir. Yapısal işlevselci kuramda yapı kavramı zaman zaman "sistem ve toplum" terimleriyle; parçalar ise "alt sistemler, yapılar, kurumlar" gibi terimlerle karşılanmaktadır. (Suna 2003: 139)

Yapısal işlevselciliğin etkisiyle sosyoloji alanına dâhil olan sistem, yapı, işlev, rol ve statü kavramlarının çağdaş çeviribilim kuramlarının da temelinde olduğunun altını çizmek, sosyal bilimler çatısı altında yer alan disiplinlerin genel etkileşimi açısından önerili görünmektedir.

Güncel çeviribilim araştırmalarına baktığımızda da sosyolojide kullanılan sistem, yapı, işlev ve rol gibi kavramların yanı sıra "sosyokültürel", "sosyolojik bakış" ve "sosyal pratik" gibi bir dizi kavramın sıklıkla yer bulduğunu görmekteyiz. Sosyal olana yapılan vurgu, Chesterman'ın belirttiği üzere, çeviribilimin bugün içinde bulunduğu dururda "sosyal" olmanın merkeze yerleşmesiyle yaşanacak olan paradigma değişikliği, son derece parçalanmış bir yapı arz eden çeviribilimde birleştirici unsur olacaktır (Chesterman 2007:172).

2.1- "Kültür" ve "Sosyal" Arasında Çeviri Olgusu

Bilindiği üzere çeviribilimde yaşanan kültürel dönemeç paradigma değişimine neden olmuş ve böylece çeviribilimin konusu "kültürler arası" iletişim noktasına konuşlanmıştır. Araştırma alanları genişlemiş ve başlangıçta basit bir olgunun kültürel yönleriyle "aktarım" sorunları ön plana çıkarken, daha sonraları söylem düzeyine ulaşmış ve kültür araştırmalarındaki yeni yaklaşımlarla yeniden şekillenmiştir. (Wolf 2007a:3)

Çeviri süreci ise "kültürel" ve "sosyal" olmak üzere iki boyutta şekillenmektedir. Yapısal olan kültürel boyut güç, tahakküm, ulusal çıkarlar, din ve ekonomi gibi etkenleri ele almaktadır. "Sosyal" olarak adlandırılan ikinci boyut ise, sürekli olarak yukarıda saydığımız yapıları içselleştiren ve kültürel olarak kodlanmış değer sistemleri ve ideolojileriyle bağlantılı olarak

eylemde bulunan ve çeviri sürecine katılan eyleyicilerle ilgilenmektedir. Bu iki boyutun karşıtlık olarak ele alınması tehlikesi bulunmaktadır. Kültür olmadan bir toplum ve toplum olmadan da kültür tanımlamak imkânsızdır. (Wolf 2007a:4)

Kültürel paradigma değişikliği ile kültürel ve sosyalin birbirinden ayrılmazlığı nedeniyle çeviribilimde yaşanan dönemin “kültürel” mi yoksa “sosyal” mi olduğu günümüzde hala tartışılmaktadır. Wolf Alman sosyolojisinin kurucuları Max Weber ve Georg Simmel’in bütün sosyal eylemlerin kültürel oluşumlara karışmış olduğu septarnasını vurgulamaktadır. Bu bağlamda kültür bir yandan sosyalî inşa ederken, bir yandan da var olan sosyal yapılar tarafından şekillenmektedir. Bu oluşum süreçlerinde çeviri önemli bir rol oynamaktadır (Wolf 2007a:5).

Wolf’a göre “sosyal” üzerine odaklanıp; güç, ideoloji ve benzer konular açısından çevirinin kültürel bir pratik olduğuna söyleyen koşulları aşip; çeviribilimde yeni bir alt alan olarak “çeviri sosyolojisinin” oluşturulması yöntem sorununun da aşılmasını sağlayacaktır. Çeviriyi sosyal bir pratik olarak görmekten kaynaklanan sorular, böylece disiplinin merkezine yerleştirilmiş olacaktır. Ancak bu şekilde sosyoloji ve kültür araştırmalarında geliştirilen yöntemlerin buluşması sağlanabilir. (Wolf 2007a: 6) Chesterman da “çeviri sosyolojisi”ni (*sociology of translation*) üç alt alana ayırmanın işlevsel olacağını vurgulamaktadır. (Chesterman 2006: 12) Söz konusu üç alan; ürün olarak çevirilerin sosyolojisi, çevirmenler sosyolojisi ve örneğin çeviri süreci gibi çeviri sosyolojisidir (*sociology of translating*). Chesterman çeviri araştırmalarında en az ilgi duyulan alanın da üçüncüsü yani çeviri sosyolojisi olduğunu belirtmektedir.

Çeviribilim tarihinde “sosyallik” sorunu farklı perspektif ve biçimlerde ele alınmıştır. Bugün artık çeviri sürecinin sosyal olarak şekillendiği ortak görtüş halini almıştır. Çevirinin varlığı üretildiği ve okunduğu kültürel ve sosyal koşullar altında sağlanmaktadır. Çevirinin sosyal etkileri üzerine anlamlı araştırmalar yapılmamıştır. (Wolf 2007a: 6)

Sosyoloji ve çeviribilim arasındaki disiplinlerarası sınırları belirlemekte bazı kavramların ve yaklaşımların “disiplinlerüstü” niteliği karmaşaya yol açmaktadır. Konumuz itibariyle bu kavramsal araçlar arasında “kültür” ve “sosyal” kavramları, birbirinden ayrı düşünölemeyen iki farklı kavram olması nedeniyle önemlidir. Bu açıdan çeviribilimde yaşanan “kültürel dönüm” ile “sosyal dönüm” noktalarının aynı şeyi ifade edip etmediği gibi bir kavram kargaşasına düşmek kaçınılmazdır. Bu kargaşayla beraber ortaya çıkan en önemli sorulardan biri çeviriye “sosyolojik bakış”ın ne ifade ettiğidir.

Chesterman “Questions in the sociology of translation” adlı makalesinde kültürel ve sosyolojik araştırmanın ayrışımı üzerinde durmaktadır. (Chesterman 2006: 9) Buna göre kültürel araştırma fikir (memes) üzerinde dururken, sosyolojik araştırma kişiler ve onların gözlemlenebilir davranışlarına odaklanmaktadır. Sosyolojik konuların araştırılmasına yönelik bazı kuramsal çerçeveler önerilmiştir. Ancak bu kuramsal çerçevelerin uygulanması sınırlı kalmış, çok sayıda alan göz ardı edilmiş ya da yanlış incelemiştir. Bu araştırmalar, grup çevirileri ve revizyon süreçleri, co-editing, kurumsal çokdilli belge üretimi, çevirmen-müşteri ilişkileri, çeviri politikası, çevirmen ağları, çevirmenlerin teknik ve diğer araçları kullanımı, çevirmenlerin statüsü ve hareketliliği, çeviri söylemi ve akreditasyon sistemi üzerinedir. Bu alanları birbirine bağlayan ana kavram çevirinin sosyal bir pratik olarak görölmesidir.

Chesterman "kültürel dönemeç" adı altında gruplandırılan çalışmaların büyük çoğunluğunun kültür araştırmalarından çok sosyolojiye yakın görüldüğünü öne sürmektedir. Ona göre tarihsel araştırmalara da artan bir ilgi gözlemlenmektedir. Göttingen projesinde yapılan bir dizi yayın ve çeviri üzerine tarihsel araştırmalar alanında Anthony Pym'in çalışmaları bulunmaktadır. Bu tür araştırmalar kültürel sınırların ötesinde kişilerin ve metinlerin fiziki hareketlerini, yayıncıların ve işverenlerin etkileri, metinsel ve ekonomik faktörleri de kapsamaktadır. Maria Tymoczko ve Edwin Gentzler çevirinin ideolojik özelliğine dayanarak "güç dönümü"nden bahsetmektedirler. Sömürgecilik sonrası konular, cinsiyet konuları, ulusal kimliklerin manipülasyonu ile bunların alınması ve çevirmenin topyekün tarafsızlığı yanlılığı üzerine araştırmalar artmıştır. Bu araştırmalarda ele alınan konular yine sosyolojik olduğu kadar kültürelidir. Çoğu araştırmacı gibi Chesterman'ın da eğilimi "sosyokültürel" kavramının kullanımı yönündedir. Bu kavram sosyolojik olanın bir tarafta kültürel olanın ise diğer tarafta olduğu "orta" bir kavramdır. Chesterman kavramı bu şekilde şeffaflaştırmasına gerekçe olarak güncel araştırma boşluklarını gösterme amacını vurgulamaktadır.

3- Çeviribilim Yaklaşımlarında Sosyolojinin Etkisi

Gerek kuramsal gerekse betimleyici güncel çeviribilim çalışmalarına bakıldığında Pierre Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımının geniş yer bulduğu söylenebilir. Çeviribilimsel yaklaşımlarda Bourdieu'nün etkisine değinmeden önce, çağdaş çeviribilim kuramcılarında Gideon Toury'nin doktora tezinde ve 1977 yılında yayınlanan ilk kitabında ele aldığı "norm" kavramının sosyolojik bir kavram olduğunu vurgulamak gerekmektedir. (Toury 2008: 399) Toury'nin kuramsallaştırdığı norm kavramı Itamar Even-Zohar'ın 1972 yılındaki doktora tezine dayanmaktadır. Even-Zohar çeviride metin incelemesini sosyal ve sosyokültürel alana ilk kişi olarak kabul edilmektedir. Norm kavramının temelini bakılacak olursa, Even-Zohar "normlar" kavramına Jiri Levy'nin çalışmalarına dayanarak yer verdiği görülmektedir. (Toury 2008: 402) Kısaca vurgulayacak olursak norm, sosyal ve sosyokültürel olanla kurulan ilişki çoğuldizge ve betimleyici çeviribilimle birlikte başlamıştır.

Kısaca belirttiğimiz bu ilişkiyel çerçeveden hareketle, çağdaş çeviribilim çalışmalarında yapısalcılık sonrası dönemin izleri görülen Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımının doğrudan etkisini de sorgulamak mümkündür. Bourdieu'ye göre; yapısalcılık ya da daha açık bir ifadeyle Rus biçimcileri, onların ardından Michel Foucault haklı olarak bir yazınsal dizge içine yerleştirmeden bir yazınsal, felsefi ve hatta bilimsel yapıtı anlayamayacağımızın üstünde durmuşlardır. Ancak Bourdieu bu çalışmaların kendisinin "alan" olarak kavramsallaştırdığı sosyal dünya içindeki küçük sosyal dünyayı göz ardı ettiklerini ifade etmektedir. Çünkü bazen simgesel olarak önemli sonuçları olan bu "mikrocosmos" içinde ana yazınsal alanın çıkarları rekabet yarışlarıyla tanımlanmakta ve yazınsal yapıtların değerine inançlar eklenmektedir. (Bourdieu 1992) Yazınsal alanın bu özelliğini vurgulaması açısından, çeviribilim araştırmalarında Bourdieu'nün yöntem ve yaklaşımlarının rolü büyüktür.

Bourdieu sosyolojisinin Amerikan ekolü üzerindeki etkisi dışında, İsrail'deki etkisi 1970'lerin ortalarına rastlamaktadır. Bu yaklaşım sosyoloji veya eğitim bölümlerindeki araştırmacılar ta-

rafından büyük ilgi görmüştür. Bourdieu'nün İsrail'e girişi bir kısmı Amerika'da doktora sonrası çalışmalar yapan akademisyenlerin İngilizce araştırmaları aracılığıyla olmuştur. Bourdieu'nün çalışmaları özellikle Tel Aviv Üniversitesinde güçlü bir niceliksel araştırma eğilimini beraberinde getirmiştir. (Gelernter&Silber 2009: 3)

1980'lerin başında düzenlenen kuram ve kültür konulu seminer ve çalışma atölyeleri akademisyen ve öğrenciler arasında Bourdieu'nün çalışmalarının yayılmasını sağlamıştır. Bourdieu'nün kültür kuramına olan ilgi Itamar Even-Zohar'ın yönetimindeki Tel Aviv Üniversitesi Porter Institute for Poetics and Semiotics'de artmaya başlamıştır. Bourdieu'nün sağladığı entelektüel katkı; araştırmacıların katı ve alışlageldik anlamda edebiyattan sosyal ve kurumsal bağlamıyla yazımsal üretim ve dağıtım mekanizmalarına yönelmeleridir. Her ne kadar Even-Zohar Bourdieu'nün fikrini benimsememiş ve kendi Çoğulözge kuramını geliştirmiş olsa da; Bourdieu'nün çalışmasını ve özellikle "alan kuramı"nı akademik alana dâhil etmiştir. Bu dönemde Bourdieu ve Even-Zohar'ın şahsi ve profesyonel ilişkileri önemlidir. Bourdieu elbette eleştirisine yer vererek bir makalesinde Even-Zohar'a atıfta bulunmuştur. (Gelernter&Silber 2009: 4) İki bilim insanının etkileşimi ve çalışmalarında birbirlerinin anlayışlarına yaptıkları atıflar üzerine yapılacak bir araştırma disiplinlerarası etkileşim açısından önemli ve daha kesin bulgular sunabilir.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başına gelindiğinde, Tel-Aviv Üniversitesinde bir grup sosyoloji öğrencisi düşünce ve yazılarında Bourdieu'nün fikirlerine yer vermişlerdir. Bu öğrenciler tarafından yazılan yazılar Bourdieu'nün fikirlerinin çok çeşitli görgül araştırma alanlarına yayıldığını göstermektedir. (Gelernter&Silber 2009: 5) Bu fikirler Sosyoloji bölümü dışında Tel-Aviv'deki insan bilimleri bölümlerine ve iki yeni disiplinlerarası program olarak Porter School of Cultural Studies ve Cohn Institute for the History and Philosophy of Science and Ideas programlarına da yayılmıştır. 1980'lerin ortalarında açılan bu iki program sayesinde, Bourdieu'nün araştırmaları bilgi ve/veya kültür alanında disiplinlerarası ve kuram odaklı araştırmaların odağı haline gelmiştir. Bourdieu'nün kuramlarıyla ilgilenen öğrenciler arasında Rakefet Sela-Sheffy ve Gisèle Sapiro da bulunmaktadır. Öğrencilerden bazıları Fransa'da okurken Bourdieu'nün düşüncelerini daha yakından takip etmiş; hatta bazıları Bourdieu'yle çalışma olanağı bulmuştur. Gelernter&Silber'e göre, bu eklektik akademisyen grubunun avantajı Bourdieu'nün yazılarını Fransızca orijinalinden okuyabilmeleridir. (Gelernter&Silber 2009: 6) Araştırmacıların bu yetkinliği Even-Zohar tarafından 1980'lerin ortalarında başlatılan önemli bir çeviri projesine büyük katkı sağlamış ve kültür üretimi üzerine yazıların seçiminde önemlidir. Azulai, Nitza Ben-Ari, Algazi ve Sapiro'nun de yer aldıkları bu girişim sayesinde Bourdieu çevirileri resmi olarak akademide kullanıma sunulmuştur. (Gelernter&Silber 2009: 7) Tel Aviv, Porter School of Cultural Studies bölümünde Ben-Ari, Nitsa, Rakefet Sela-Sheffy ve Gisèle Sapiro tez çalışmalarını Even Zohar'la yapmışlardır.³ Çeviribilim ve sosyoloji arasındaki disiplinlerarası ilişkide özellikle Gisèle Sapiro'nun önemli bir araştırmacı olduğunu öne sürebiliriz. Sapiro CNRS'te (Centre de Sociologie Européenne) araştırmacı olarak çalışmış; halen

³ Bkz. Itamar Even-Zohar'ın kişisel web sayfası, http://www.tau.ac.il/~itamarez/ez_vita/ma-phd.htm#poetics. Erişim 07.01.2010.

araştırma başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Doktora hazırlık çalışmasını sosyoloji alanında yapmış ve doktora çalışmasını Pierre Bourdieu yönetiminde 1994 yılında tamamlamıştır. Sapiro çeviri sosyolojisi alanında Bourdieu'nün kuramsal yaklaşımı temelinde onun önerdiği araştırma konularına eğilmektedir. Sapiro çeviriye sosyolojik yaklaşımın mutlak suretle yayıncıları dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü kitapların uluslar arası dolaşımında yayıncıların rolü son derece önemlidir.⁴

Çağdaş çeviribilim kuramlarında sosyolojik bakışa değinen Chesterman, çoğuldizge kuramını çevirilerin kültürel konumu ve rolü üzerine odaklanması nedeniyle kültürel bir kuram olarak tanımlamaktadır. (Chesterman 2006: 12) Bununla birlikte, Lefevere gibi bazı çoğuldizge araştırmacılarının "patronaj" ve yayıncılık alanı gibi daha sosyolojik konular üzerinde çalıştıklarını eklemektedir. Bu açıdan Chesterman çoğuldizge kuramının çeviriler üzerine geliştirilmiş ilk sosyolojik kuram olduğu saptamasında bulunmaktadır. Chesterman, Skopos kuramında da sosyolojik bir bakış açısı olduğunu vurgulamaktadır. (Chesterman 2006: 16) Müşterinin rolü, çevirmen ve müşteri arasında belli stratejiler benimsenmesiyle ilgili görüşmeler ve okurum tepkileri ön plandadır. Bu çerçevede Holz Mänttäri'nin eylem kuramı da sosyolojik bakış açısıyla geniş bir etki alanına sahiptir.

Wolf'a göre; her ne kadar sistem-odaklı yaklaşımlar çevirinin sosyal etkilerinin kuramsal olarak kavramsallaştırılmasına yönelik olmasa da, sosyal odaklı çok sayıda bağlantı sunmaktadır. Çoğuldizge kuramı, çeviri edebiyatın erek dizgenin bir edebiyatı olduğunu ve tarihsel sistemleri içinde işlediğini söylemesiyle verimli bir bakış açısı getirmiştir. Böylece kuralcı yöntemlerin ötesine kesin bir adım atılmış ve çeviri olgusu daha geniş "sosyokültürel" bağlamalara taşınmıştır. Çoğuldizge kuramı edebiyatın dinamik, işlevsel ve katmanlı bir sistem olarak anlaşılması gerektiğini önermiştir. (Wolf 2007a: 6)

Wolf çoğuldizge kuramına sosyolojik açıdan bakıldığında, kuramın bir dizge içindeki etkin dinamiklerin ardındaki yön veren güçleri asla göstermediği eleştirisini getirmektedir. Ona göre; Even-Zohar metinleri, üretildikleri "gerçek koşullarla" ilişkilendirmemekte, sadece varsayımsal yapısal modeller ve soyut genellemelerle ilişkilendirmektedir. Öte yandan kuramının çerçevesine "etkenler"ini de dahil edememektir. (Wolf 2007a: 7)

Sistem-odaklı çeviribilimde erek kültürde çevirilerin işlevlerini ele alan betimleyici ve görgül yaklaşım geliştirilmiştir. Toury'nin doktora çalışmasını temel alarak yazdığı ilk kitapta yer alan "normlar" kavramı daha önce de ifade ettiğimiz gibi sosyolojik bir kavramdır. Toury'nin kendi deyişle kültürün gelişiminde söz konusu tarihsel süreç incelemesi oldukça sosyolojik yönelimlidir. (Toury 2008: 399) Bilimsel betimleyici yaklaşımı çeviri normu kavramıyla güçlü bir ilişki içindedir. Normlar; erek ve kaynak kültür arasındaki ilişkileri yönetmektedir. Normların sosyal yapıları şekillendirmesi dendiğinde bu, çeviride sosyal güçlerin tartışılması anlamına gelmektedir.

⁴ Bkz. Gisele Sapiro'nun 2008 yılında yayımlanan "Translation and the field of publishing" makalesinin özü. <http://www.informaworld.com/smpp/content-content=a793521755&db=all> erişim 16.01.2010.

Toury çeviri eğitim kurumları için de norm kavramını uygulamaktadır. Çevirmenler belli bir sosyalleşme sürecinden geçmekte, normlar tarafından yönlendirilmekte ve bu normları içselleştirmektedirler. Böylece güçlükleri aşabilmek için bir takım stratejiler geliştirmektedirler. (Wolf 2007a: 8) Wolf'a göre Toury, Bourdieu'nün "habitus" kavramını çeviri için tanımlamaktadır. Eğer çeviri, normların yönettiği bir eylem ise; çevirmenlerin kendi özellikleri ve normlara gönderimleriyle birlikte statülerini ele almak gerekmektedir. Toury çalışmalarında normların sosyal rolüne büyük yer vermektedir.

Chesterman'a göre belli bir bağlamdaki çeviri pratiğinin performansı çeviri olayları (bu bağlamda) aracılığıyla gerçekleşen görevlerden oluşmaktadır. Bu anlamda, pratik olarak çeviriyi yani bir dizi çeviri olayını incelemek şu soruları sormamızı sağlamaktadır. Çevirmenler kimlerle çalışıyor? Kimlerle işbirliği yapıyor? Ortak çalışma nasıl işliyor? Bu diğer ajanlar hangi rolleri oynuyor? Revizyon için farklı süreçler var mı? Farklı ajanlar arasında nasıl ilişkiler var? Görevin yerine getirilmesinde hangi teknik araçlar kullanılıyor? Çevirmenler çalışma koşullarını nasıl ergonomik olarak düzenliyorlar? Çeviri görevinin farklı aşamaları nelerdir? Çok dilli belgeler nasıl oluşturuluyor? Aşamalar sürece nasıl yayılıyor? Ne tür baskılar var ve çeviri görevini nasıl etkiliyor? Bu sorular, güç ilişkileri ve normları somutlaştırmak için verimli bir araştırma perspektifi sunmaktadır. (Chesterman 2006: 20)

Sosyolojik bakış açısıyla çevirinin bir *pratik alanı* olduğu kabuğu, sosyal grup olarak yazılı ve sözlü çevirmenlerin biriktirdikleri simgesel sermaye, sahip oldukları değerler ve kaynakları nasıl elde ettikleri sorusunu beraberinde getirmektedir. (Sela-Sheffy&Shiesinger 2008: 84) Buna göre; çevirmenlerin kendilerini ortaya koymak için kullandıkları stratejilerin incelenmesinde, kişilerin kendilerini nasıl tanımladıkları ve diğerlerinin bunu nasıl karşıladıkları kültür sosyolojisi çerçevesinde incelenebilir. Kişiler faal sosyal eyleyiciler olarak çok sayıda ve değişken kimlik oluşturmaktadırlar. Kimlik bir anlamda sosyal dünyaya işaret eden, sosyal ilişkileri de şekillendiren bir kavramdır. Sosyal statü, kurumsal yapı ve kültürel kimlik gibi konular yine kültür sosyolojisi ve meslek sosyolojisi alanıyla ilintilidir. Bu çerçevede Bourdieu'nün oluşturduğu kültürel alan sosyolojisinin kavramları ve farklı sermaye türlerini inceleme yöntemleri sosyal perspektifte çeviribilim araştırmalarında kullanılmaktadır.

Buraya kadar ele aldığımız kadarıyla sosyolojik bakış açısının, metni ve dilsel veriyi göz ardı ederek çevirileri makro düzeyle sınırladığı yönünde bir saptama yapılabilir. Böyle bir saptamaya karşılık şemsiye kavram olarak çeviri sosyolojisinde, Chesterman'ın önerdiği köprü kavramları kullanmak farklı düzeyleri birbirine bağlama imkânı sunması açısından önerilebilir.

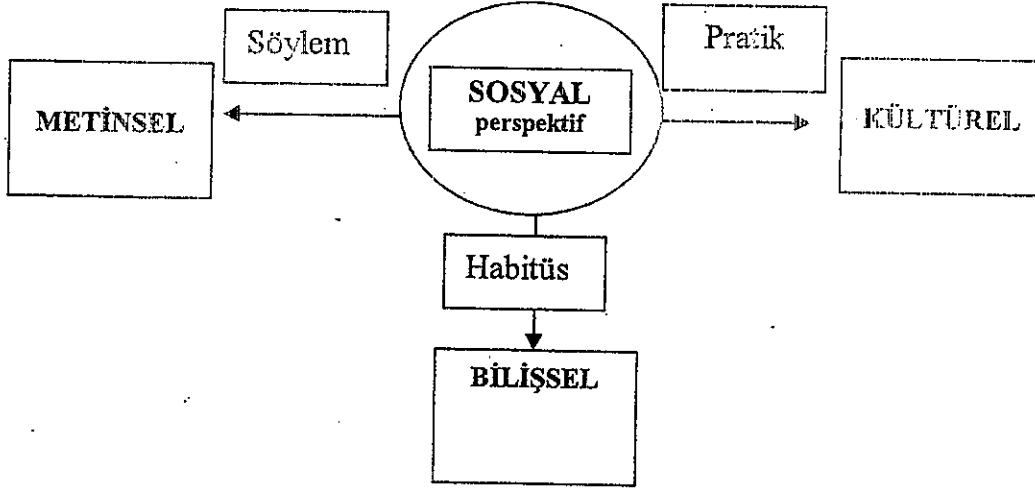
Çeviribilimin yaşadığı dilbilimsel, kültürel ve bilişsel paradigma değişikliklerinin ardından araştırmalarda öne çıkan sosyal paradigmayla çeviri sosyolojisini kavramsallaştırma arayışları devam etmektedir. Chesterman bu bağlamda habitüs, çeviri pratiği ve nedensellik kavramlarına odaklanmaktadır. (Wolf 2007: 30) Chesterman'a göre; çeviribilim gün geçtikçe daha da parçalı bir hale gelmektedir. Disiplinlerarası çalışmalar diğer komşu alanlara genişlemektedir. Bu nedenle çeviri sosyolojisi "köprü kavramlar" sunması açısından oldukça verimli bir alandır. (Chesterman 2007: 172) Farklı yaklaşımları birbirine bağlamak için bu kavramların kullanımı işlevseldir. Chesterman bu yaklaşımları dört düzeyde ele almaktadır. (Chesterman 2007: 173)

Buna göre; dilbilimsel düzey metinleri, yazılı veya sözlü olarak dilsel veriyi odağa yerleştirmektedir. Bu düzey eşdeğerlik, doğallık ve akıcılık gibi kavramlarla ilgilenmiştir. Kültürel düzey fikirler (memes) üzerine odaklanmıştır. Bu düzey ise ideoloji, kültürel kimlik ve algı, değerler, merkez-çevre ilişkileri, güç ve etik konularını ele almaktadır. Bilişsel düzeydeki araştırmalar ise çevirmenin beynindeki karar alma süreçlerine, bunlar üzerinde duyguların ve tutumların, profesyonellik derecesi, verilen süre ve çeviri görevinin niteliğinin etkilerine odaklanmaktadır. Chesterman'ın ele aldığı son düzey olan sosyolojik düzey ise çeviri piyasası, yayın endüstrisinin, diğer işverenlerin veya eyleyicilerin rolü, yazılı ve sözlü çevirmenlerin sosyal statü ve rolleri, bir sosyal pratik olarak çeviri ve Toury'nin de değindiği çeviri olaylarının konu edinmektedir.

Chesterman makalesinde çeviribilim araştırmalarında nedenselliği ön plana çıkarmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz dört farklı düzeyi birleştirmek için somut nedensel modellerin oldukça verimli olduğunu vurgulamaktadır. (Chesterman 2007: 174) Bu doğrultuda eğer çeviri sosyolojisi kişiyi merkeze koyar ve nedensel bir model kullanırsa, gerçek insan faaliyetini ön plana çıkarıp çevirmenin öznelliğine daha fazla yer verebilir. (Chesterman 2007: 176)

Sosyal perspektifin; yani kişilerin ve yaptıklarının merkeze konulmasıyla, daha önce vurguladığımız dört düzey köprü kavramlarla birbirine bağlanabilmektedir. (Chesterman 2007: 176-177) Bu doğrultuda ilk köprü kavram sosyal ve kültürel olana ilişkilendiren çeviri pratiğidir. Çeviri pratiği, kültürel değer ve geleneklerden etkilenen belli bir zamansal, kurumsal ve kültürel bağlamda bir dizi çeviri olayı anlamına gelmektedir. Sosyal ve metinsel düzey arasında metinleri üretim ve alımına iletişimsel bağlarıyla ilişkilendiren söylem bulunmaktadır. Sosyal ve bilişsel düzey arasında, belki kültürel düzeyi de kapsayan habitüs yer almaktadır. Çevirmenlerin habitüsü kişiselleşmiş sosyal ve kültürel tarih olarak çevirmenlerin kültürel hafızalarıdır. Habitüs kişisel deneyimler ile sosyal dünya arasında aracılık etmektedir. Burada mesleki habitüs ile pratik birbirini etkilemektedir. Bu karşılıklı şekillendirme de söylem aracılığıyla gerçekleşmektedir. Pratik çözümlemesi çeviri olaylarının çok sayıda sosyolojik özelliğini kapsamaktadır. Çevirmenler ne yapıyor, nasıl çalışıyor, zamanlarını nasıl planlıyorlar, çalışma yeri prosedürleri, proje yönetimi, kalite kontrol vb. konular pratik çözümlemesine dâhildir. Chesterman'a göre bugün her ne kadar çevirmenlerin tipik kişisel özellikleri üzerine bazı araştırmalar olsa da, habitüs analizi güncel bir araştırma konusu değilmiş gibi görünmektedir. Eleştirel habitüs çözümlemesi aslında, bir anlamda, çeviri eğitiminde yapılan şeydir. Meslekte sosyalleşme, özel değer ve tutumlarının benimsenmesi vb. konuları içerir. Chesterman pratik ve habitüs kavramlarını merkeze yerleştirmenin, bu alanlarda çok sayıda araştırmada verimli olabileceği görüşündedir. Habitüs değiştirilmesi çok zor olsa da imkânsız değildir. Chesterman'ın köprü kavramları arasındaki ilişkileri aşağıdaki şekilde şemalaştırmak mümkündür.⁵ Bu şemada söylem, pratik ve habitüs arasındaki karşılıklı ilişkisellik göz ardı edilmemelidir.

⁵ Chesterman'ın adı geçen makalesinden hareketle şemalaştırılmıştır.

Çeviri pratiği normlar aracılığıyla somutlaşmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi çeviribilimde norm kavramı Toury ve Even-Zohar'la birlikte kullanılmaya başlanmıştır ve aynı zamanda sosyolojide temel bir kavramdır. Normların nedensel etkileri çevirileri de içeren sosyal pratikler ve bunların türleri üzerinde görülmektedir. Çevirinin söylem koşulları çeviri amacı, müşterinin talimatlarında ortaya çıkmaktadır (Chesterman 2008: 178)

Çeviribilim araştırmalarına bakıldığında gündeme gelen bir başka konu çevirinin başlı başına bir alan sayılıp sayılamayacağıdır. Bu tartışma bilim dalı olarak çeviribilime değil, inceleme nesnesi olarak çeviriye yaklaşım yöntemleri açısından alan kavramını sorunsallaştırmaktadır. Elbette özellikle yazınsal olarak alandaki çevirilerin incelenmesinde Bourdieu'nün kültür sosyolojisinin kullanımının tutarlılığı açısından, öncelikli olarak çevirinin alan olup olmadığı sorusu anlamlı bir tartışma konusudur. Wolf'e göre çeviri farklı alanlarda yürütülen bir pratik olduğundan; kendi iç dinamikleri olan, alan hiyerarşisi olan özerk bir alan olamaz. (Wolf 2007b: 111) Bu açıdan farklı alanlar arasında yer alan çeviri sadece bir "aracı alan" konumundadır. Wolf çeviri açısından Bourdieu'nün alan kavramının kavramsallaştırmadaki eksikliğinin, yani aracı alan yerine Homi Bhabha'nın "üçüncü uzam" (third space) kavramını kullanılarak giderilebileceğini öne sürmektedir. (Wolf 2007b: 112-113)

4- Çeviribilim Açısından Sosyolojik Yaklaşım Perspektifi

Çeviri sosyolojisinin çeviribilim araştırmalarına sunduğu bir diğer konu çeviri piyasası, özellikle iş dünyası ve onun işleyişi üzerine araştırma yapılması ihtiyacıdır. (Chesterman 2006: 17) Burada anahtar kavramlar iş memnuniyeti, çatışma çözümü ve çeviri politikasıdır. Şirketin çeviri ve dil politikası, geri dönüş sistemleri; çokdilli ya da azınlık dilleri olan ülkelerde çeviri ve dil politikası gibi konuları içermektedir. Bu konular dil hakları, demokrasi ve siyasi gelişmelerle ilişkili olduklarından sosyolojik ilgi küresinde yer almaktadırlar. Chesterman'ın genel hatla-

ryla çeviriler, çevirmenler ve çeviri süreçleri olarak yaptığı gruplandırma, ona göre sadece yazınsal çeviriye yönelik olarak geliştirilen modellerden çok daha sağlam sosyolojik araştırma perspektifleri sunabilir. Çünkü farklı model ve yaklaşımlar yeni araştırma soruları sormamızı sağlamaktadır.

Çeviribilim araştırmalarında Eyleyici-Ağ Kuramı (Actor-network kuramı -ANT)- çeviri pratiğine yönelik araştırmalara uygulanabilir görünmektedir. (Chesterman 2006: 20) Bruno Latour ve Michel Callon tarafından geliştirilmiştir. Hélène Buzelin dışı da çeviribilime yeteri kadar uygulanmamıştır. (Buzelin 2007) Eyleyici-Ağ Kuramı 1980'lerin sonu ve 1990'larm başında teknolojik yenilik ve bilimsel ilerlemeyi incelemek için geliştirilmiş bir kuramdır. Postmodernist fikirlerden ve bilim söylemi tartışmalarından etkilenmiştir. Merkez kavramı olan eyleyici insan ve "insan olmayan" eyleyicileri ifade etmektedir. (Chesterman 2006: 23) Bilgi sistemleri ve ekonomik faktörler, insan kaynaklı ile teknik yardımlar ve çevirmenlerin kurdukları ağlar inceleme kapsamındadır.

Chesterman sonuç olarak çeviri süreci sosyolojisini tanımlamak için bir liste sunmaktadır. (Chesterman 2006: 23) Bu liste, çeviribilim ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi anlamlandırmada genel bir özet niteliğindedir. Listeye göre:

- Çeviri (*translating*) sosyolojisi çeviriye sosyal bir *pratik* olarak odaklanır.
- Pratik, çeviri görevinin (çeviri olayları olarak gözlemlenebilir) performansı ile ilgilidir.
- Pratik az ya da çok kurumsallaşmıştır.
- Görevler çevirmenler aracılığıyla yerine getirilir, kendi özellikleri, ilgileri ve değerleri olan insanlar olarak.
- Çevirmenler ağlar (network) kurar ve kullanır. İşbirliği yoluyla yardımlaşır
- Ağ hem insan hem insan olmayan eyleyicilerdir (kaynaklar)
- Her eyleyici bir rol veya işlev yerine getirir. (işbölümü)
- Her rolün bir statüsü vardır (kamusal algı)
- Her görev belli kısıtlamalar altında tamamlanır (normlar, politikalar ve diğer ağlar...)
- Çeviri pratiği belli bir kalite kavramı tarafından yönetilir.

Chesterman'a göre; uygulamalar – farklı kültür ve koşullar altında çeviri pratiği sosyolojisi üzerine betimleyici veri bütünü oluşturulabilirse, kullanımı iki yönlü olacaktır. Chesterman'ın araştırma yöntemleri yaklaşımında, önemli bir örnekçe olan nedensellik çeviriye ilgili olarak daha fazla konu açıklığa kavuşacaktır. Önemli bir diğer nokta da çeviride sosyolojik araştırmaların çeviri kalitesi anlayışında da etkili olabileceğidir. Chesterman'ın ifade ettiği gibi, önerdiği bütün araştırma soruları betimleyici olmakla birlikte kalitenin normatif konularıyla yakından ilgilidir. "En iyi" pratiğin araştırması için kullanışlı sorulardır. Bu tür araştırma sonuçları çevirinin kalitesinin ölçümleriyle ilintilendirebilirse; hangi çalışma yöntemlerinin hangi koşullar altında en iyi çevirileri sağlayacağı üzerine de ilginç bilgiler elde edebilir. Bu yolla çeviri sosyolojisi üzerine yapılan araştırmalar çeviri hizmetleri ve çeviri eğitimi programlarının kurumsal gelişim ihtiyaçlarına da fayda sağlayabilir. (Chesterman 2006: 24)

Metin-üstü yaklaşımlar "çeviriye etkileşimli sosyal bir olay olarak somutlaştıran" çeviri biçimlerine odaklanmaktadır. Bu durum, dikkatlerin çeviri olgusunu temelde niteleyen kültürel ve

sosyal oluşumlara çekilmesine neden olmuştur. Çeviri sürecine dâhil olan kültürel farklılıkların ele alınması ve eylem biçimlerinin araştırılmasını gündeme getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak aracı eyleyiciler farklı kültürler arasında var olan, bir anlamda “ağ” şeklinde çalışmaktadırlar. Eyleyiciler sosyal olarak inşa edilmiş olan ve inşa eden öznelere sosyal ağ oluşturmaktadırlar. (Wolf 2007a: 3)

Bu değişim, çeviriyi sadece çeviri sürecinde kesişim alanları olarak ele almanın ötesine taşımıştır. Bu süreçte farklı kültürel dinamiklerin sonucu olan çevirmenlere ve diğer eyleyicilere de söz hakkı tanınmıştır. Böylece çeviribilimde yeni bir araştırma alanı açılmıştır. Bu alan “çeviri sosyolojisi” adıyla yazılı ve sözlü çeviriyi sosyal bir pratik olarak gören yeni konuları gündeme getirmiştir. (Wolf 2007a: 4)

Sonuç yerine

Dilbilimle arasında kurulan birincil ilişki gibi çeviribilimin sosyolojiyle ilişkisinin de birincil özellikte olduğu söylenebilir. Yukarıda yer verdiğimiz bilgiler ışığında çağdaş çeviribilim kuramlarının temelinde sosyolojik yaklaşımın yer alması tesadüfî değildir. Sosyolojinin Amerika’daki gelişim çizgisi ve çağdaş yöntembilimsel yaklaşımlarının İsrail Üniversitelerinde 1970’li yıllarda etkili olması; İsraili çeviribilimcilerin kuramlarında sosyolojinin köklerinin varlığını doğrular niteliktedir. Toplum ve kültürün birbirinden ayrılmazlığı, yaşanan kültürel dönemeçle birlikte toplumsal bileşenin araştırmalarda birincil etkisini göstermektedir. Kültür ve toplum ekseninde şekillenen güncel çeviribilim araştırmalarında Pierre Bourdieu, Bruno Latour ve Homi Bhabha gibi sosyoloji kuramcılarının kavram ve kuramları ve bilim anlayışlarının izlerini sürmek mümkündür.

Küreselleşme çağında modernite ve iletişim boyutu ön plandadır. Yaşanan teknik gelişmelerle birlikte her alandaki ürünler uluslararası hale gelmektedir. Kültürel birer ürün olan çeviriler de bu bağlamda uluslararası iletişimde araç konumundadır. Sosyokültürel yapılarla değişen ve sosyokültürel yapıları değiştiren bir güç olarak çevirinin ikili rolü önemlidir. Bu yeni dünya düzeninde ekonomik, politik ve kültürel faktörlerin toplumsal yapılar ve kültürel ürünler üzerindeki etkileri yine günümüz toplumunun işleyişini anlamlandırmak için sosyolojik araştırmalarda ilişkisel olarak incelenen etkenlerdir. Sosyolojik analiz, toplumsal organizasyonun, yani kurumların yapısı, sosyokültürel yapıdaki değişimler ve tepki boyutlarında yapılabilmektedir.⁶ Küreselleşmenin kültürel etki boyutu sosyolojik incelemelerde daha da önemli hale gelmektedir. Söz konusu bu etkiler, bir kültürel etkinlik olan çeviri faaliyetleri üzerinde doğrudan kendini göstermekteyken; sosyolojinin günümüz toplumunu anlamaya yönelik geliştirdiği kuramsal ve kavramsal araçlardan çeviribilim araştırmalarının uzak durması düşündürülemez.

Sosyal bilimlerin çatısı altında yer alan disiplinlerdeki araştırmalar “toplumsal” dediğimiz yapıya ve onu oluşturan parçaların işleyiş mekanizmalarına odaklanmaktadır. Toplumsal düzlemde yaşanan sorunları ortaya koymak, ön tahminlerde bulunmak ve çözüm önerileri sunmak açısından bilimsel bilginin işlevselliği tartışılmaktadır. Günümüzde sosyoloji kendisini görgül

⁶ Milay Köktürk, Sorgulanan Sosyoloji Hazırlayan: M. Çağatay Özdemir, Eylül yayınları http://www.mevsimsiz.net/Yazilar/Kaynak_Yazilar/Kultur_Bilimi_Olarak_Sosyoloji_Milay_Kokturk-4461

yöntem kullanan bir kültür bilimi olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda tıpkı çeviribilimde yaşandığı gibi "kültür" kavramı sosyolojiye yeni ufuklar sunmaktadır. Bu nedenle çeviribilim ve sosyolojinin yolları "sosyokültürel" düzlemde kesişmektedir.

Çeviriyi sosyal bir pratik olarak ele almak, sosyal ve kültürel iki düzlemi bir araya getirmek ve "sosyokültürel" bir olgu olarak incelemek açısından önemlidir. Toplumsal bir olgu ve sosyal bir "pratik" olarak çeviri; toplumsal organizasyon, kurumsal yapılar ve yol açtığı sosyokültürel değişimler açısından önemlidir.

Öte yandan görgül ve betimleyici bir bilim olarak tanımlanan çeviribilim araştırmalarında "sosyokültürel" boyutun ön plana çıkması araştırma yöntemlerinin de gözden geçirilmesi tartışmasını beraberinde getirmektedir. (Agorni 2007, Chesterman 2008) Çeviribilim bunun ötesine geçip daha fazla anlamaya, açıklamaya ve yorumlamaya yönelmelidir. Sosyolojik bakış açısı çeviribilimde araştırma yöntemlerinde yeni açılımlar sunması bakımından yenilikçidir. Yeni bir alt alan olarak "çeviri sosyolojisinin" oluşturulması yöntem sorununun da aşılmasını sağlayacaktır. Çeviriyi sosyal bir pratik olarak görmekten kaynaklanan sorular, böylece disiplinin merkezine yerleştirilmiş olacaktır. Ancak bu şekilde sosyoloji ve kültür araştırmalarında geliştirilen yöntemlerin buluşması sağlanabilecektir. (Wolf 2007a: 6)

Bugün çeviribilimde yaşanan parçalanmışlığın aşılması yine sosyal olanın merkeze alınmasıyla mümkündür. Sosyal paradigma metin, kültür ve biliş düzeylerini bir araya getirebilecek köprü kavramlar sunmaktadır. (Chesterman 2007: 171) Bugünkü tanımlar itibarıyla çeviribilimin alan haritasında çeviri sosyolojisinin bir alt alan olarak nerede yer alacağı da bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal olanın ve köprü kavramların zamanla merkeze yerleşme ihtimali de, Chesterman'ın deyişiyle, heyecan verici bir paradigma değişikliğinin habercisidir.

Kaynakça

- Agorni, Mirella (2007) "Locating systems and individuals in translation studies" in Michaela Wolf and Alexandra Fukari (eds), *Constructing a sociology of translation*, John Benjamins Publishing Company. s. 123-134.
- Başak, Suna (2003) "Kuramsal yaklaşımlarda yapıya yönelik ikilemeler", G.Ü. İİBF Dergisi 3/2003, s.139. http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/dergi_v1/5/3/10.pdf. erişim 15.01.2010.
- Bayram, Ahmet Kemal (2009) "Modernlik ve sosyal bilimler: Bilgi, İktidar, Etik ve Toplum" in Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: XI, Sayı 1, 2009 <http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/XI1/akemalbayram.pdf>. erişim 10.01.2010.
- Bourdieu, Pierre (1992) "Il faut que l'intellectuel donne la parole à ceux qui ne l'ont pas !" in *L'événement du jeudi*, 10-16 Eylül, 1992, s. 114-116. Philippe Petit'nin röportajı. www.homme-moderne.org/societe/socio/bourdieu/.../edj9209.rtf. erişim 16.01.2010.
- Buzelin, Helene (2007) "Translation 'in the making'" in Michaela Wolf and Alexandra Fukari (eds.) *Constructing a sociology of translation*. John Benjamins Publishing Company. s. 135-171.
- Chesterman, Andrew (2006) "Questions in Sociology of Translation" in Duarte, João Ferreira, Alexandra Assis Rosa and Teresa Seruya (eds.) *Translation studies at the interface of disciplines*. John Benjamins Publishing Company. s. 9-27. <http://books.google.com/books?id=aOBnA08TzAwC&printsec=frontcover&dq=Translation+Studies+at+the+Interface+of+Disciplines&hl=tr&cd=1#v=onepage&q=&f=false> erişim 16.01.2010.

- Chesterman, Andrew (2007) "Bridge concepts in translation sociology" in Michaela Wolf and Alexandra Fukari (eds.) in *Constructing a sociology of translation*. John Benjamins Publishing Company. s. 172-183.
- Chesterman, Andrew (2008) "On explanation" in Anthony Pym, Miriam Shlesinger and Daniel Simeoni (eds.) *Beyond Descriptive Translation Studies Investigations in homage to Gideon Toury*, John Benjamins Publishing Company. s. 364-379.
- Gelernter, Lior&Silber Ilana (2009) "Bourdieu's reception in Israeli Sociology" in *Sociologica* 1/2009. Societa editrice il Mulino. Bologna [http://www.sociologica.mulino.it/journal/article/ .../Journal:ARTICLE:295](http://www.sociologica.mulino.it/journal/article/.../Journal:ARTICLE:295) erişim 07.01.2010.
- Itamar Even-Zohar'ın http://www.tau.ac.il/~itamarez/ez_vita/ma-pad.htm#poetics
- Köktürk, Milay. Sorgulanan Sosyoloji Hazırlayan: M. Çağatay Özdemir, Eylül yayınları http://www.mevsimsiz.net/Yazilar/Kaynak_Yazilar/Kultur_Bilimi_Olarak_Sosyoloji_Milay_Kokturk-4461/
- Merkle, Denise (2008) "Translation constraints and the 'sociological turn' in literary translation studies" in *Beyond Descriptive Translations Studies* ed.Pym Anthony, Shlesinger Miriam, Simeoni Daniel. 2008.John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/ Philadelphia, s. 175-186.
- Rakefet Sela-Sheffy and Miriam Shlesinger (2008) "Strategies of image-making and status advancement of translators and interpreters as a marginal occupational group: A research project in progress" in Pym, Anthony, Miriam Shlesinger and Daniel Simeoni (eds.), *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in homage to Gideon Toury*. xii, 417 pp. (pp. 79-90)
- Sapiro, Gisele (2008) "Translation and the field of publishing" makale özü. <http://www.informaworld.com/smpp/content~content=a793521755&db=all> erişim 16.01.2010.
- Toury, Gideon (2008) "Interview in Toronto". Conducted by Daniel Simeoni at York University, Toronto, on September 16 and 18, 2003 in Pym Anthony, Shlesinger Miriam, Simeoni Daniel. (eds.) *Beyond Descriptive Translations Studies*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/ Philadelphia. s. 400-413.
- Wolf, Michaela (2007a) "Introduction" in Michaela Wolf and Alexandra Fukari (eds.) in *Constructing a sociology of translation*. John Benjamins Publishing Company, s. 1-36
- Wolf, Michaela (2007b) "The location of the translation field- Negotiating borderlines between Pierre Bourdieu and Homi Bhabha" in Michaela Wolf and Alexandra Fukari (eds.) in *Constructing a sociology of translation*. John Benjamins Publishing Company, s. 110-119